

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МАСЛЮК ОЛЕНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 339.137.2 (043.3)

**ЕКОНОМІЧНА СТІЙКІСТЬ ЯК ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДУВАННЯ**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Суми – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Сумському національному аграрному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат економічних наук, професор
Гордієнко Микола Іванович,
Сумський національний аграрний університет,
завідувач кафедри економічного контролю і аудиту.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Карпенко Наталія Володимирівна,
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки
і торгівлі»,
завідувач кафедри маркетингу;

кандидат економічних наук, доцент
Кобєлева Тетяна Олександрівна,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
доцент кафедри організації виробництва
та управління персоналом.

Захист відбудеться «___» _____ 2018 року о ___ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.051.01 Сумського державного університету за адресою: 40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2, корпус М, ауд. 412.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Сумського державного університету за адресою: 40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2.

Автореферат розісланий «___» _____ 2018 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Є. І. Нагорний

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасні умови економічного розвитку висувають нові вимоги до формування конкурентоспроможності вітчизняних машинобудівних підприємств. Особливого значення при цьому набуває проблема зміцнення конкурентних позицій підприємств та збереження їх стійкості в умовах турбулентності економіки. Все це потребує ґрунтовного наукового дослідження процесів управління підприємством з метою розробки теоретико-методичних засад обґрунтування змістовних характеристик конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості, яку можна вважати основою забезпечення економічної ефективності результатів господарської діяльності.

Серед вагомих наукових досліджень з питань стійкості та конкурентоспроможності можна назвати праці таких вчених як: Г.Л. Азоев, С.Н. Анохін, О.В. Ареф'єва, М.А. Болюх, Е. Брігхем, Е.В. Броїло, І.В. Брянцева, В.В. Бурчевський, А.М. Гатаулін, М. Гельвановський, М.І. Горбатюк, Д.М. Городянська, А. Градов, О.Є. Гудзь, М.Я. Дем'яненко, С.Г. Єзерська, О.Н. Зайцев, С.М. Ілляшенко, Н.В. Карпенко, Дж. Кейнс, Г.Г. Кирейцев, О.Я. Кислиця, Т.О. Кобелева, О.В. Кондрат'єва, М.Г. Лапуста, І. Ларіонова, А. Лафер, Л.М. Лозовський, К. Макконелл, Дж. Мілл, О. Міхальова, О.А. Поліщук, Б.А. Райзберг, Д. Рикардо, П.Т. Саблук, А. Сміт, Д. Сакс, Р.А. Фатхудінов, М.А. Федотова, Ф. Фрідмен, М.Г. Чумаченко, А. Юданов та інших. Проблематика щодо формування конкурентоспроможності національних машинобудівних підприємств досить детально описана в працях провідних вітчизняних вчених, а саме: Ю.М. Барташевської, І.С. Калініченко, А.В. Колодійчук, Д.В. Малащук, В.А. Романенко, Л.І. Сопільник, Н.В. Тарасова, Л.І. Федулова, О.О. Шапуров.

Попри досить велику кількість напрацювань щодо формування конкурентоспроможності машинобудівного підприємства, залишаються актуальними проблеми вибору критерію оцінки потенційної конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості; використання стрес-тестування для оцінки вразливості економічної стійкості машинобудівного підприємства від можливих загроз; формування стратегічної карти розвитку машинобудівних підприємств в умовах економічної турбулентності. Тому вирішення даних проблем є важливою науково-практичною задачею, що і зумовило вибір теми, мети та завдань дослідження, його структуру та зміст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно з планом науково-дослідних робіт Сумського національного аграрного університету, зокрема за темами: «Дослідження адаптації економічного механізму функціонування підприємств в умовах ринку» (№ ДР 0111U009536), де автором запропоновано науково-методичний підхід оцінки конкурентоспроможності підприємства на основі економічної стійкості, який полягає в використанні інтегральної моделі, що ґрунтується на його процесному, проектному та об'єктному потенціалах; «Розвиток менеджменту організацій в умовах світогосподарської інтеграції та глобалізаційних викликів»

(№ ДР 0114U002209), де автором визначено концептуальні засади управління економічною стійкістю машинобудівного підприємства, що ґрунтується на визначальності параметричної взаємозалежності використовуваних машинобудівним підприємством системних ресурсів при виборі традиційного ресурсу для підвищення його конкурентоспроможності; «Механізм регулювання соціо-еколого-економічного розвитку підприємств у регіонально-галузевому вимірі» (№ ДР 0114U001562), де автором розроблено методичні кроки та вимоги щодо покращення ринкової позиції машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості, які передбачають застосування алгоритму процесу створення та розвитку стрес-тестування суб'єкта господарювання.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розроблення та наукове обґрунтування теоретичних і методичних положень щодо формування конкурентних позицій машинобудівних підприємств на основі їх економічної стійкості. Відповідно до мети було визначено наступні логічно пов'язані та послідовно вирішені завдання:

- проаналізувати проблеми та тенденції розвитку машинобудівної галузі в контексті соціально-економічного розвитку України;
- дослідити специфіку забезпечення конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості за принципами системного підходу;
- поглибити наявний масив знань щодо ресурсного менеджменту підприємства з метою формування передумов ефективного функціонування бізнес-структури та її економічної рівноваги, а також конкурентних переваг на ринку;
- окреслити місце та роль фінансової складової економічної стійкості підприємства з позиції нарощення його конкурентоспроможності;
- удосконалити науково-методичний підхід оцінки конкурентоспроможності підприємства в контексті його економічної стійкості, який відобразить змістовність цілей управління у відповідності з основними складовими комплексного потенціалу суб'єкта господарювання;
- удосконалити методичні підходи щодо оцінки відповідності діяльності машинобудівного підприємства зовнішньому середовищу, а також відхилень від оптимального вектору його розвитку, що визначається ефективністю використання наявного потенціалу;
- поглибити науково-методичні положення щодо посилення конкурентних позицій підприємства на ринку машинобудування за умови збереження його економічної стійкості;
- запропонувати стратегічну карту розвитку вітчизняних машинобудівних підприємств в умовах економічної турбулентності.

Об'єктом дослідження є процеси формування конкурентоспроможності підприємства на основі його економічної стійкості.

Предметом дослідження є сукупність системних зв'язків і економічних відносин, що виникають в процесі посилення конкурентних позицій на основі економічної стійкості підприємств машинобудування в умовах турбулентності.

Методи дослідження. Для досягнення намічених наукових результатів у роботі використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, які є широко відомими та забезпечують достовірність отриманих результатів і висновків, а саме: історико-логічний, структурний та системний підходи, методи аналізу та синтезу, дедукції та індукції – при пізнанні процесів та явищ у сфері розвитку теорії конкуренції та концепції економічної стійкості; специфічні методи економічного аналізу (групування, порівняння та узагальнення економічних показників; метод аналогій; коефіцієнтний та індексний методи; балансовий метод) – при вивченні тенденцій розвитку вітчизняних машинобудівних підприємств та розробці пропозицій щодо оптимізації основних їхніх потенціалів в контексті формування ринкової позиції; методи математичної статистики – при розробці критерію оцінки потенційної конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості; прикладні та графічні методи (кореляційний аналіз, метод лінійного програмування) – для проведення факторного аналізу впливу окремих складових економічної стійкості та побудови прогнозів зміни конкурентоспроможності машинобудівного підприємства. Крім того, застосовувалися прийоми спостереження, табличного і графічного зображення даних для більш наочного відображення отриманих результатів.

Інформаційну базу дослідження складають законодавчі та нормативні акти, що регулюють підприємницьку діяльність вітчизняних суб'єктів господарювання; Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Державної служби статистики України; аналітичні та статистичні звіти відомств, науково-дослідних центрів; первинна документація машинобудівних підприємств. У роботі використовувалися наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених і фахівців з проблематики дослідження, а також особисті дослідження автора.

Наукова новизна одержаних результатів. У дисертації на основі здійснених автором наукових досліджень обґрунтовано науково-теоретичні основи і розроблено методичні підходи щодо формування конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості. Найсуттєвішими теоретичними і практичними результатами, які характеризують наукову новизну дослідження та особистий внесок дисертанта, є такі:

вперше:

– запропоновано науково-методичний підхід до побудови стратегічної карти розвитку машинобудівних підприємств в умовах економічної турбулентності, що ґрунтується на урахуванні причинно-наслідкових зв'язків показників, принципів стабільності та передбачуваності зміни інтегрального показника конкурентоспроможності підприємства через відстеження та урахування ключових факторів, які можуть змінюватися;

удосконалено:

– науково-методичний підхід до оцінки конкурентоспроможності підприємства на основі економічної стійкості, який, на відміну від існуючих, полягає в використанні інтегральної моделі, що ґрунтується на його процесному, проектному та об'єктному потенціалах; враховує вплив фінансової складової та розпізнає рівень відповідності діяльності машинобудівного підприємства зовнішньому середовищу;

– методичний інструментарій оцінки впливу фінансової складової економічної стійкості машинобудівного підприємства на показник його конкурентоспроможності, що, на відміну від існуючих, враховують фінансову складову як результат макроекономічних умов в підсистемі середовищного ресурсу підприємства і як причину формування його основних підсистем: об'єктного ресурсу, процесного ресурсу та проектного ресурсу;

– методичні підходи до формування критерію оцінки потенційної конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості, які, на відміну від існуючих, передбачають реалізацію запропонованого інтегрального показника основних потенціалів підприємства, а також використання побудованої багатомірної системи координат конкурентоспроможності машинобудівного підприємства з їхніми окресленими граничними точками;

набули подальшого розвитку:

– концептуальні засади управління економічною стійкістю машинобудівного підприємства, що ґрунтуються на визначальності параметричної взаємозалежності використовуваних машинобудівним підприємством системних ресурсів при виборі традиційного ресурсу для підвищення його конкурентоспроможності, що на відміну від існуючих, дозволить врахувати позицію підприємства в макросередовищі за показником економічна стійкість порівняно з конкурентами та визначити заходи, пов'язані з підвищенням її рівня;

– методичні підходи до покращення ринкової позиції машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості, які передбачають застосування алгоритму процесу створення та розвитку стрес-тестування суб'єкта господарювання і, на відміну від існуючих, ґрунтуються на матриці розгортання потенціалу підприємства, що виступає інструментом координації основних його елементів через коригування фінансової складової інтегрального показника конкурентоспроможності компанії;

– визначення поняття «економічна стійкість підприємства», яка на відміну від існуючих підходів, розглядається як системоформуючі відносини, які відображають збалансований стан економічних ресурсів, що забезпечують стабільне функціонування підприємства і здатності до розширеного відтворення в тривалій перспективі з урахуванням факторів ризику.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що наукові розробки дисертаційної роботи доведені до рівня науково-теоретичних узагальнень, концептуальних положень, методичних та практичних рекомендацій щодо розвитку та формування конкурентоспроможності вітчизняних машинобудівних підприємств на основі їхньої економічної стійкості. Окремі розробки знайшли застосування в практичній роботі, зокрема: рекомендації щодо здійснення оцінки стану розвитку діяльності підприємства через застосування матриці розгортання потенціалу підприємства, а також використано запропоновану стратегічну карту розвитку для АТ «Сумський завод «Насосенергомаш», м. Суми (довідка № 35-05/07430 від 06.12.2016 р.); методичні рекомендації щодо застосування авторської інтегральної моделі конкурентоспроможності підприємства на основі процесного, проектного та

об'єктного потенціалів ПАТ «Роменський завод «Тракторозапчастина» (довідка №921/01 від 20.02.2016 р.); при розробленні та викладанні курсів «Економіка підприємств», «Стратегічне управління підприємством», «Економічна діагностика», «Конкурентоспроможність підприємства», «Інноваційний розвиток підприємства» в Сумському національному аграрному університеті (довідка №457/1 від 12.02.2016 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є завершеним науковим дослідженням і містить авторські розробки щодо нарощення конкурентних позицій вітчизняних підприємств на ринку машинобудування за рахунок їхньої економічної стійкості. Наукові положення, висновки й рекомендації, які виносяться на захист, одержані автором самостійно. Обсяг особистого внеску в роботах, опублікованих у співавторстві, наведений окремо у переліку опублікованих праць.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та наукові результати дисертаційної роботи доповідались дисертантом та отримали позитивну оцінку на: VIII Міжнародній науково – практичній конференції «Наукові дослідження – теорія та експеримент» (м. Полтава, 2012), IV Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегії розвитку економічних систем на мікро- та макрорівнях» (м. Дніпропетровськ, 2013 р.), IV Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка, управління, фінанси: теорія та практика» (м. Хмельницьк, 2013 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка та управління: теорія та практика» (м. Нюрнберг, 2014 р.).

Публікації. Основні наукові положення, висновки і результати дослідження опубліковано в 14 наукових працях (з яких 2 написані у співавторстві) загальним обсягом опублікованого матеріалу 3,85 друк. арк. (автору належить 3,65 друк. арк.), у тому числі: 7 статей у наукових фахових виданнях України (з яких 1 – у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз), 1 стаття у закордонному науковому періодичному виданні, 2 статті в інших виданнях України, а також 4 тези доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 229 найменувань, 5 додатків. Загальний обсяг дисертації 230 сторінок друкованого тексту, в тому числі основного тексту – 172 сторінки, 32 таблиці, 26 рисунків, список використаних джерел на 24 сторінках, додатки на 11 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, сформульовано мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів.

У першому розділі «**Проблеми забезпечення конкурентоспроможності машинобудівних підприємств на основі економічної стійкості**» здійснено аналіз стану машинобудування в Україні, який характеризується складністю та високим рівнем динамічності. За результатами проведеного аналізу офіційної статистичної інформації та міжнародних даних встановлено, що частка машинобудування в структурі промисловості України станом на 2015 р. складає 6,5%, в той час коли в

інших розвинених країнах він понад 25%. Розглянуто проблеми розвитку машинобудівної галузі та розроблені концептуальні положення його активізації: стимулювання галузі державою, впровадження у процес виробництва науково – технічного прогресу, оснащувати галузь технікою нового покоління, залучення інвестицій, мотивація та покращення умов праці для кваліфікованих працівників.

Встановлено, що необхідною умовою для успішного функціонування підприємства є його економічна стійкість. З урахуванням розглянутих матеріалів, дано авторське визначення поняття «економічна стійкість підприємства», яка, на відміну від існуючих, розглядається як системоформуючі відносини, які відображають збалансований стан економічних ресурсів, що забезпечують стабільне функціонування підприємства і здатності до розширеного відтворення в тривалій перспективі з урахуванням факторів ризику.

За результатами проведеного аналізу виявлено, що економічна стійкість є однією з найважливіших характеристик сталого ефективного функціонування підприємства в умовах ринкової економіки. Якщо підприємство абсолютно стійке, то воно має перевагу перед іншими підприємствами того ж профілю в залученні інвестицій, в одержанні кредитів, у виборі постачальників і покупців, в підборі кваліфікованих кадрів тощо.

Чим вище економічна стійкість підприємства, тим вище його конкурентоспроможність, тим більше воно незалежне від несподіваної зміни ринкової кон'юнктури і, отже, тим менше фактор ризику опинитися на краю банкрутства.

Досліджено специфіку забезпечення конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості за принципами системного підходу. Принцип системності використовується для цілісного дослідження об'єкта конкурентоспроможності, оцінки факторів впливу на нього та розробки концепції для забезпечення конкурентоспроможності підприємства.

Досягнення та утримання підприємством бажаних конкурентних переваг залежать від здатності протистояти зовнішнім, внутрішнім, соціальним та фінансовим факторам, уміння адаптуватися до змін та швидко повертатися у стан початкової рівноваги, що забезпечується економічною стійкістю на основі його конкурентоспроможності.

У другому розділі **«Науково-методичні засади забезпечення конкурентоспроможності машинобудівних підприємств на основі їх економічної стійкості»** упорядковано наявний масив знань щодо ресурсного менеджменту підприємства з метою формування передумов ефективного функціонування бізнес структури та її економічної рівноваги, а також конкурентних переваг на ринку; окреслено місце та роль фінансової складової економічної стійкості підприємства з позиції нарощення його конкурентоспроможності; удосконалено науково-методичний підхід оцінки конкурентоспроможності підприємства в контексті його економічної стійкості, який відобразить змістовність цілей управління у відповідності з основними складовими комплексного потенціалу суб'єкта господарювання.

Встановлено, що ефективне управління економічною стійкістю машинобудівного підприємства повинно передбачати ефективне використання

наявних у підприємства ресурсів. В якості ресурсів управління економічною стійкістю використано: середовищний ресурс, об'єктний ресурс, проектний ресурс, процесний ресурс. Саме вони визначають елементи управління, що являють собою традиційні ресурси: маркетинговий, кадровий, фінансовий, виробничий та ін. Тобто параметрична взаємозалежність використовуваних машинобудівним підприємством системних ресурсів є визначальною при виборі традиційного ресурсу який напряду формує економічну стійкість даного підприємства. На основі цього твердження запропоновано блок-схему управління економічною стійкістю машинобудівного підприємства (рис. 1).

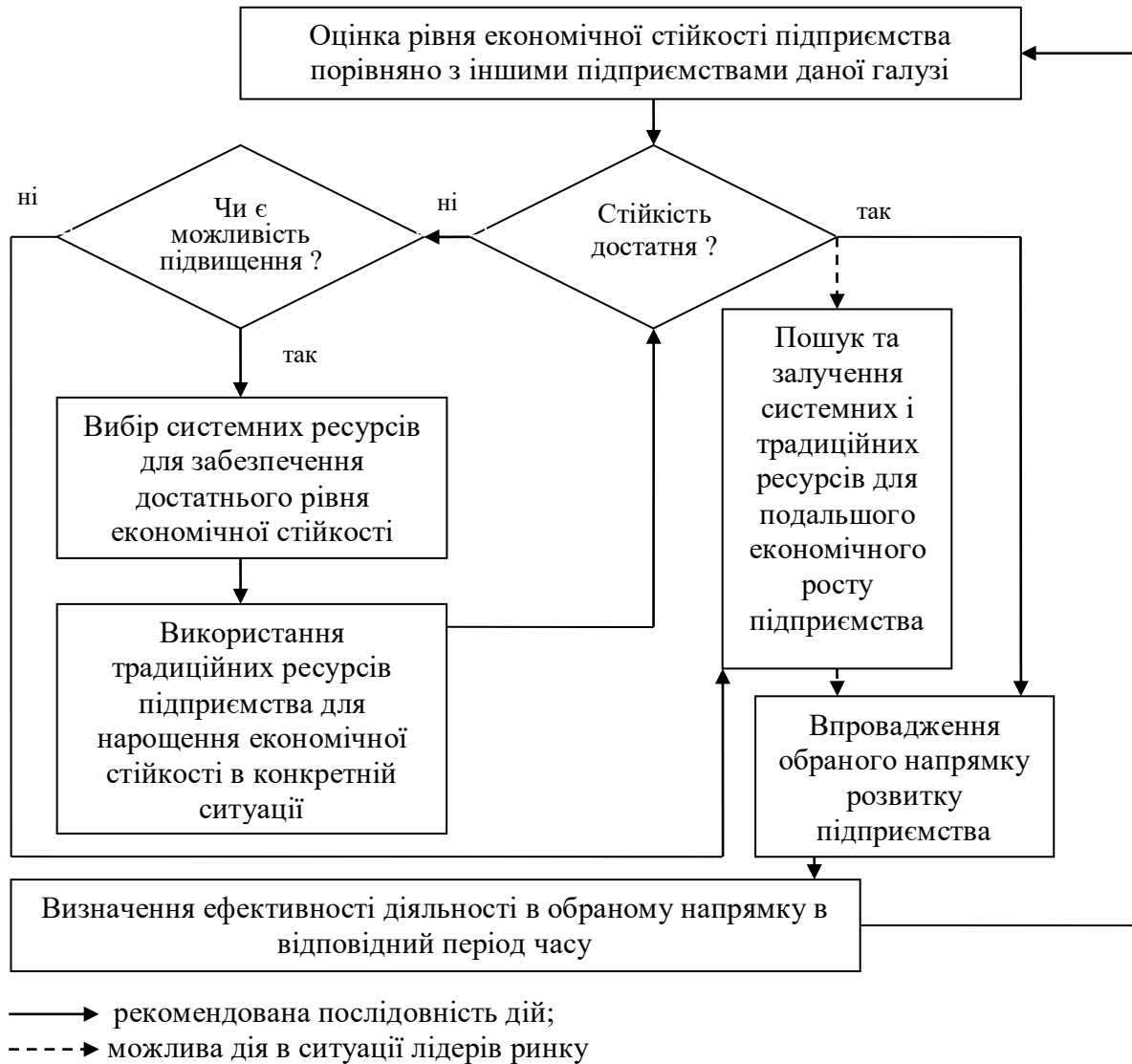

Рис. 1. Блок-схема управління економічною стійкістю машинобудівного підприємства на основі ресурсного підходу

Систематизація сучасних економічних підходів до оцінки економічної стійкості підприємства дозволила сформулювати завдання, вирішення яких дасть змогу запропонувати ефективну методику оцінки економічної стійкості машинобудівного підприємства в умовах конкуренції. З'ясовано, що кожний вид системного ресурсу буде формувати відповідні чотири підсистеми, на три з яких (об'єктну, процесну та проектну) керівництво підприємства може впливати та коригувати власними

силами. Підсистема, що формується середовищним ресурсом не може бути змінена внутрішніми силами підприємства.

Встановлено, що фінансова складова є основою і базою для кадрової, виробничої та маркетингової складової економічної стійкості. Виходячи з цього, запропонована інтегральна модель конкурентоспроможності підприємства на основі його процесного, проектного та об'єктного потенціалів (рис. 2).

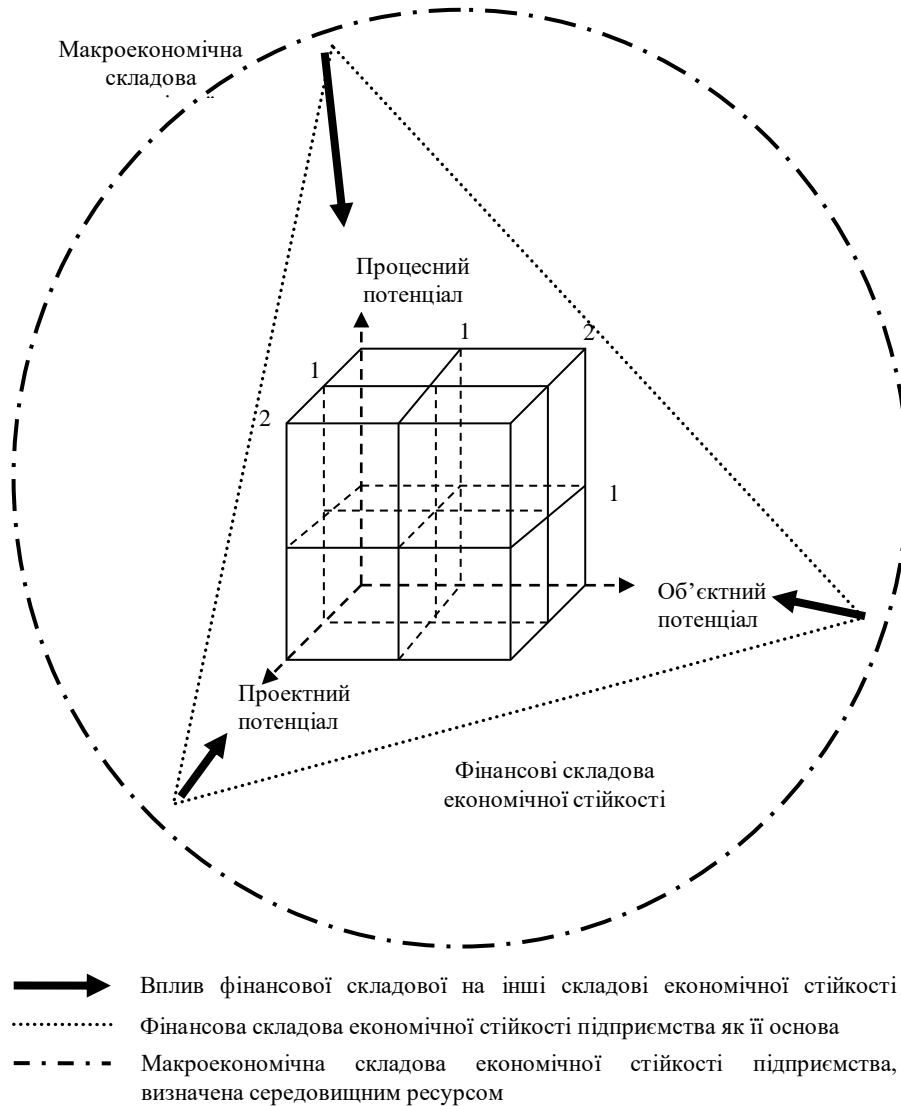

Рис. 2. Інтегральна модель конкурентоспроможності підприємства на основі його процесного, проектного та об'єктного потенціалів

В розділі проведена практична адаптація даної моделі до машинобудівних підприємств Сумської області. В ході цього відібрано 10 показників, що комплексно характеризують фінансову складову економічної стійкості машинобудівного підприємства (фінансова стійкість; оборотність; коефіцієнт покриття; коефіцієнт іммобілізації власного капіталу; коефіцієнт оборотності запасів; дебіторська заборгованість + грошові кошти + короткострокові фінансові вкладення / загальні активи; витрати на персонал / додана вартість; нерозподілений прибуток минулих

років/сукупні активи; рентабельність активів за cash flow; рентабельність власного капіталу).

Встановлено на якій конкурентній позиції знаходиться кожне досліджуване машинобудівне підприємство. При цьому розрахунково визначено їхні процесний, проектний та об'єктний потенціали (табл. 1).

Таблиця 1

Об'єктний, проектний, процесний потенціали машинобудівних підприємств Сумської області за 2011-2015 рр.

Показник	ВАТ «Науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут атомного та енергетичного насособудування»	ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш»	ПАТ «Науково-виробниче акціонерне товариство ВНДЦКомпресормаш»	ПАТ «Лебединський машинобудівний дослідно-експериментальний завод «ТЕМП»	ПАТ Роменський завод «Тракторозапчастина»	ПАТ «Лебединський завод поршневих кілець»
Об'єктний потенціал	67,47	278,76	29,02	43,29	231,59	5,38
Проектний потенціал	7,25	35,46	-1,03	3,43	1,23	0,56
Процесний потенціал	0,38	6,11	3,20	3,61	2,06	0,32

Проведено групування досліджуваних машинобудівних підприємств Сумської області за показниками, що виражають їхні процесний, проектний та об'єктний потенціали. Це дозволило встановити координати граничних точок основних потенціалів конкурентоспроможності машинобудівних підприємств та сформувані шкалу критерію конкурентоспроможності на основі економічної стійкості. Так для об'єктного потенціалу таким інтервалом буде значення «136,7», для проектного потенціалу – «18,25», для процесного потенціалу – «2,9».

В розділі запропоновано методику визначення критерію оцінки потенційної конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості. Такий критерій дозволяє розпізнати рівень відповідності діяльності машинобудівного підприємства зовнішньому середовищу, а також відхилень від оптимального вектору його розвитку, що визначається ефективністю використання наявного потенціалу; враховує вплив фінансової складової діяльності конкретного машинобудівного підприємства (табл. 2).

**Показник конкурентоспроможності машинобудівних підприємств
Сумської області в 2014-2015 роках на основі їхньої економічної стійкості**

Підприємства	Роки	
	2014	2015
ВАТ «Науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут атомного та енергетичного насособудування»	0,679166	0,238141
ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш»	5,893292	4,162516
ПАТ «Науково-виробниче акціонерне товариство ВНДІКомпресормаш»	1,160601	0,677394
ПАТ «Лебединський машинобудівний дослідно-експериментальний завод «ТЕМП»	33,00323	16,2495
ПАТ Роменський завод «Тракторозапчастина»	2,017157	0,574884
ПАТ «Лебединський завод поршневих кілець»	0,367992	0,074427

Удосконалена автором методика визначення конкурентоспроможності підприємства на основі його економічної стійкості дозволяє чітко відобразити повну картину діяльності досліджуваного підприємства за основними напрямками його розвитку (об'єктним, проектним, процесним).

У третьому розділі **«Формування системи управління економічною стійкістю та конкурентоспроможністю машинобудівних підприємств регіону»** поглиблено науково-методичні положення щодо посилення конкурентних позицій підприємств на ринку машинобудування за умови збереження його економічної стійкості; визначено зміст та форми стратегічних кроків вітчизняних машинобудівних підприємств щодо їхнього подальшого розвитку.

Визначено, що алгоритм процесу створення та розвитку стрес-тестування конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості повинен включати наступні етапи: зміст стрес-тестування, визначення сценаріїв, інфраструктура стрес-тестування, моделювання впливу сценаріїв на можливі ризики, розрахунок ключових показників стрес-тестування, узагальнення результатів та стратегія менеджменту підприємства (рис. 3).

Досягнення поставлених цілей підприємством щодо поліпшення своїх конкурентних позицій на ринку запропоновано реалізовувати за допомогою методики «розгортання потенціалу підприємства», яка являє собою ретельно-розроблену процедуру ідентифікації вимог керівництва компанії щодо завоювання частки ринку. Дана методика передбачає побудову взаємопов'язаних логічних таблиць, які повинні відображати характеристики основних потенціалів машинобудівного підприємства та очікування керівництва стосовно кожної складової інтегрального потенціалу конкурентоспроможності підприємства (рис. 4).

Методика дозволила в повній мірі надати дані про ступінь впливу кожної визначеної складової загального потенціалу машинобудівного підприємства на його конкурентні позиції на ринку, що формується виходячи з рівня його економічної стійкості.

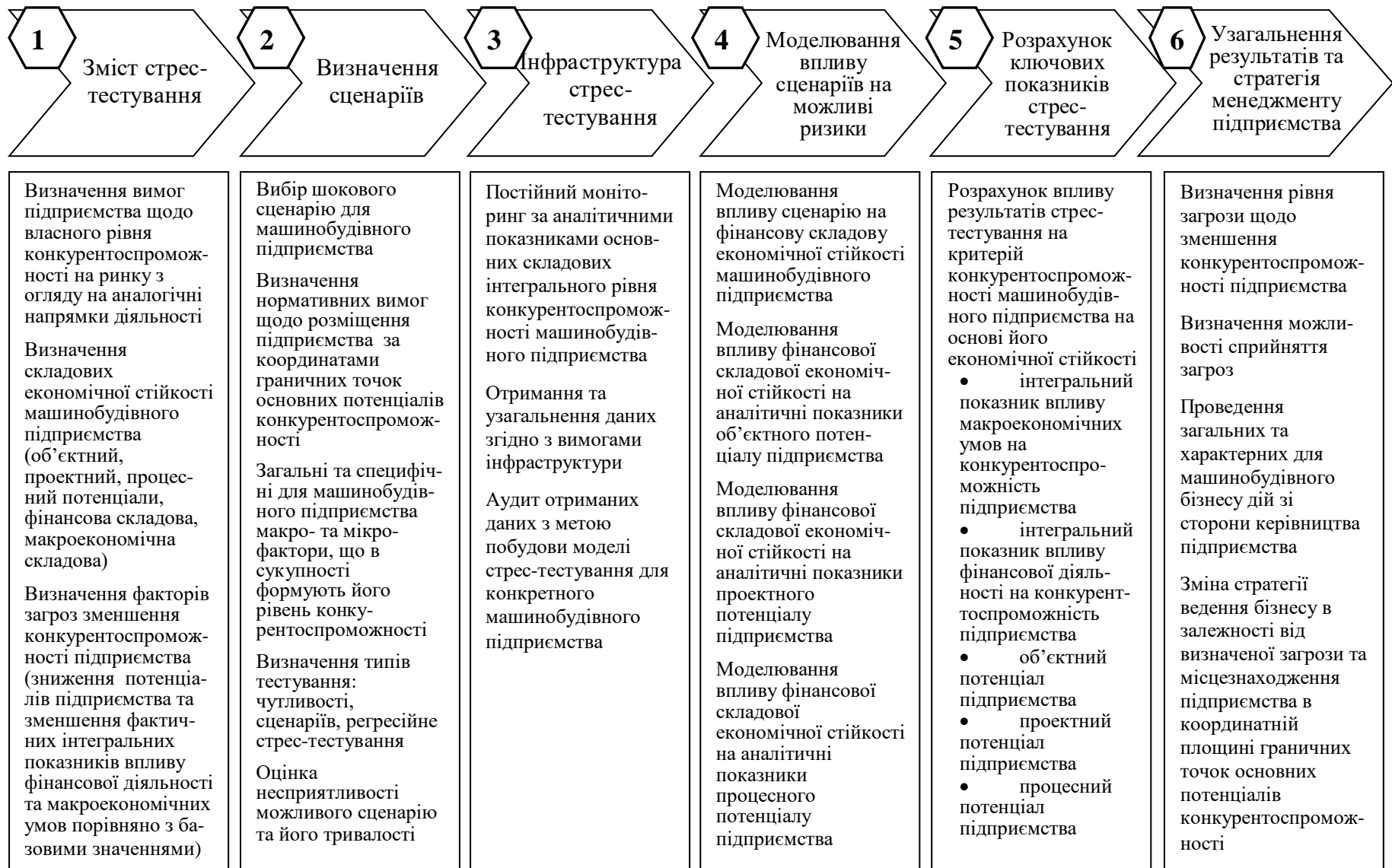

Рис. 3. Алгоритм процесу створення та розвитку стрес-тестування конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості

Очікування керівництва	Важливість очікування	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆	X ₇	X ₈	X ₉	X ₁₀	X ₁₁	X ₁₂	X ₁₃	X ₁₄	X ₁₅	X ₁₆	X ₁₇	X ₁₈
		продуктивність праці	рівень заробітної плати	частка маркетингового ресурсу підприємства в загальній кількості	збільшення маркетингового ресурсу на одного працівника	логарифмічне збільшення маркетингового ресурсу підприємства	загальна фондова дача	рентабельність основних фондів	матеріаломісткість одиниці продукції	фінансова стійкість	оборотність	коефіцієнт покриття	коефіцієнт іммобілізації власного капіталу	коефіцієнт оборотності запасів	дебиторська заборгованість + грошові кошти + короткострокові фінансові вкладення / витрати на персонал / подана вартість організації	пероздолений прибуток минулих років/сукупні активи	рентабельність активів за cash flow	рентабельність власного капіталу	
Проектний потенціал	3	33,35	33,35	100,05	100,05	100,05	33,35	33,35	33,35	100,05	33,35	33,35	66,7	66,7	66,7	66,7	33,35	33,35	66,7
Об'єктний потенціал	2	43,83	43,83	14,61	14,61	14,61	14,61	14,61	14,61	29,22	29,22	29,22	29,22	29,22	14,61	29,22	29,22	14,61	29,22
Процесний потенціал	3	52,04	26,02	52,04	26,02	26,02	78,06	78,06	78,06	78,06	52,04	52,04	26,02	52,04	52,04	26,02	52,04	26,02	52,04
Фінансова складова економічної стійкості	3	52,04	52,04	26,02	26,02	26,02	26,02	52,04	52,04	78,06	78,06	78,06	78,06	78,06	78,06	78,06	78,06	78,06	78,06
Сумарна оцінка		181,26	155,24	192,72	166,7	166,7	152,04	178,06	178,06	285,39	192,67	192,67	200	226,02	211,41	226,02	166,65	178,06	200
Пріоритетність, %		525	45	558	483	483	44	516	516	827	558	558	579	655	612	655	483	516	579
Підприємство	ВАТ «НДПКІАЕН»	68,64	33,304	82,88929	6447581	-0,01075	0,40077	0,597	0,0595	16,3	0,50	2,985	1,13	21,8	0,0093	1,227	0,0337	-0,0003	0,0046
	ПАТ «Насосенергомаш»	363,22	422,44	46,73611	18,87632	0,325052	2,42075	18,59	0,4322	0,83	0,92	1,028	0,98	4,84	0,125306	0,689	0,27775	-0,03	0,14
	ПАТ «ВНДІКомпресормаш»	319,2	364,79	15,93436	8,316854	0,210181	4,794397	15,0641	0,559058	0,48	0,98	1,2615	2,09	8,25	0,080057	-3,55	0,30965	-0,13	0,06
	ПАТ «ЛІМДЕЗ «ТЕМІП»	243,91	1919,88	76,93128	0	2,010756	1,550708	2,95392	0,389092	2,83	1,21	1,517	0,96	2,05	0,024788	0,482	0,70244	-0,001	0,03
	ПАТ РЗ «Тракторо-запчастина»	233,836	2733,57	57,58124	9,091892	0,171463	2,685796	1,39300	0,664853	1,13	1,93	0,90438	0,92	44,3	0,077239	2,332	0,18670	-0,01	0,01
	ПАТ «ЛІЗПК»	47,7551	1672,33	34,34028	0,825726	-0,02068	3,4	-3,2612	0,321401	1,27	1,33	11,0800	2,73	37,2	0,257639	1,895	0,17175	-0,06	-0,01
Цільове значення (в середньому в галузі)		233,32	2638,9	36,5	5,19	0,356655	0,81932	1,164	0,6002	0,5742	0,0761	8,6208	0,0282	38,243	0,382591	0,635	0,079186	*	0,14742

X₁₈
X₁₇
X₁₆
X₁₅
X₁₄
X₁₃
X₁₂
X₁₁
X₁₀
X₉
X₈
X₇
X₆
X₅
X₄
X₃
X₂
X₁

Оцінка			Цільове значення	Рівень поліпшення	Вагомість	Вагомість, %
1	2	3				
CDEF	A	B	3	228	684	33,35
F	A,C,D	B,E	3	15	3	1461
A,F	C,D,E	B	3	1,78	534	26,02
A,F	C,E	B,D	3	1,78	534	26,02
						20,52 / 100
						В цілому

12

Позначення
A
B
C
D
E
F

* дані відсутні

Рис. 4. Матриця розгортання потенціалу машинобудівних підприємств Сумської області

Головні етапи процесу побудови стратегічної карти розвитку машинобудівного підприємства в Сумській області повинні включати дослідження кількісних характеристик факторів турбулентності, що чинять вплив на стабільність розвитку машинобудівного підприємства, здійснення оцінки кількісної характеристики небезпеки, встановлення залежностей між небезпечними факторами та протидіями керівництва підприємства та формування концептуальної моделі розвитку машинобудівного підприємства.

Встановлений причинно-наслідковий зв'язок показників, що визначають рівень конкурентоспроможності машинобудівного підприємства дозволив запропонувати стратегічну карту розвитку машинобудівних підприємств Сумської області (рис. 5).

Запропонований науково-методичний підхід складання стратегічної карти розвитку машинобудівного підприємства в умовах турбулентності є гнучким, оскільки має можливість адаптуватися до відповідних груп основних потенціалів машинобудівного підприємства, а також до мінливості турбулентних явищ в вітчизняній економіці.

ВИСНОВКИ

В дисертації наведено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення наукової задачі, що проявляється у вдосконаленні формування конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості. Результати виконаного дослідження дають підстави для висновків, які розв'язують основні завдання дисертаційної роботи відповідно до поставленої мети, а саме:

1. Розглянуто особливості розвитку машинобудівної галузі. Встановлено, що на початку ХХІ ст. машинобудування розвивалося хаотично. Частка машинобудування України в промисловості протягом 2004–2015 рр. не перевищувала 14%, що свідчить про невисокий економічний стан галузі. Для активізації галузі машинобудування необхідно розробити концептуальні положення щодо стимулювання галузі державою, впровадження у процес виробництва науково-технічного прогресу, оснащення галузі технікою нового покоління, залучення інвестицій, посилення мотивації та покращення умов праці для кваліфікованих працівників. Будь яка організація повинна орієнтуватися на удосконалення уже існуючого та розробку чогось зовсім нового більш вигідного і собі, і споживачу, це надасть змогу підвищити рівень конкурентоспроможності та досягти основної мети підприємства – отримання високих прибутків.

2. Досліджено специфіку забезпечення конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості за принципами системного підходу. Принцип системності використовується для цілісного дослідження об'єкта конкурентоспроможності, оцінки факторів впливу на нього та розробки концепції для забезпечення конкурентоспроможності підприємства. Відповідно до застосування системного підходу конкурентоспроможність підприємства взаємопов'язана та взаємозалежна від багатьох факторів. Економічна стійкість як система характеризується наявністю механізмів саморегуляції, завдяки

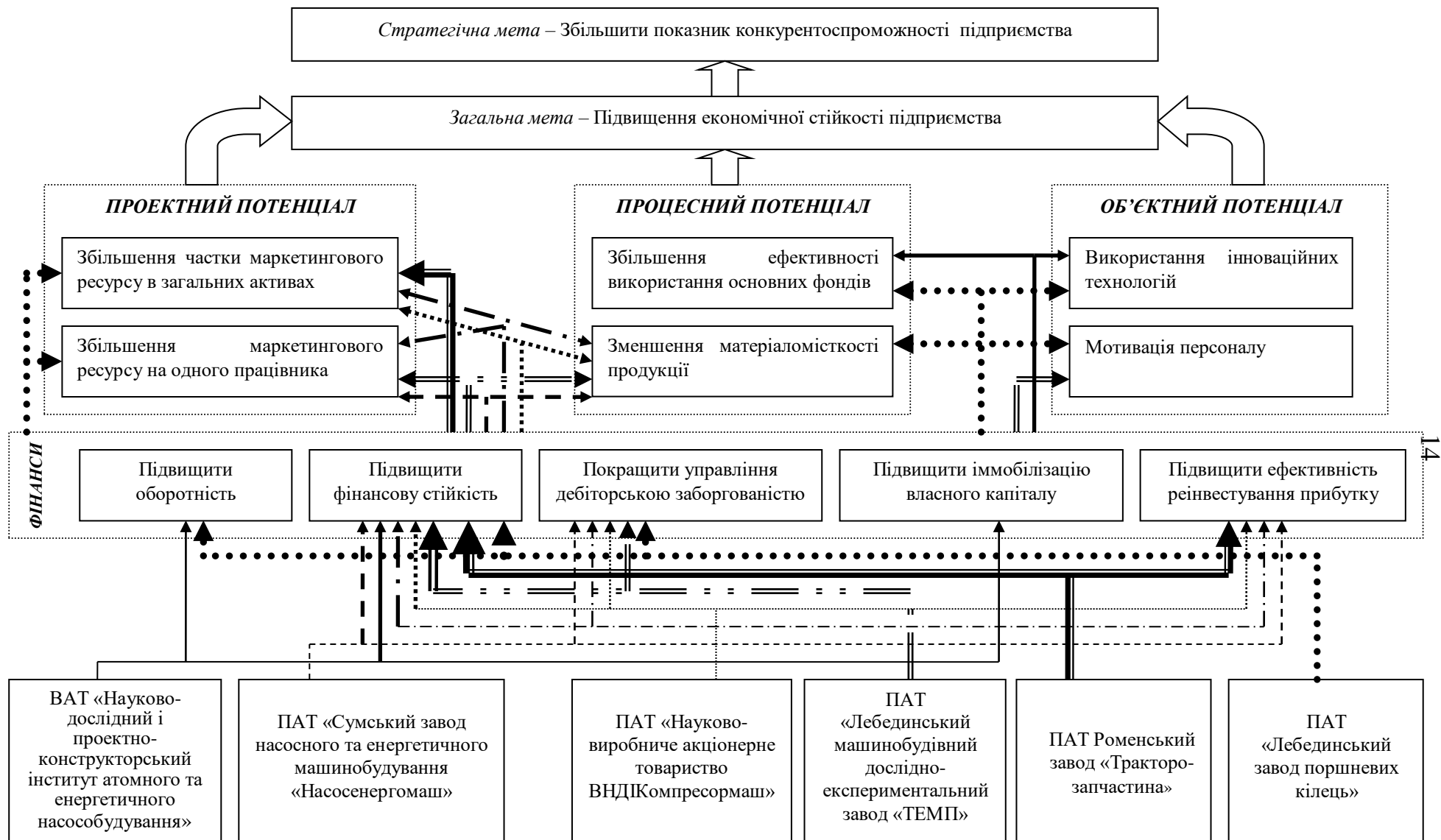

Рис. 5. Стратегічна карта розвитку машинобудівних підприємств Сумської обл. в умовах економічної турбулентності

яким безперервно відбуваються процеси пристосування, що зумовлюють вирівнювання попиту і пропозиції, витрат і доходів тощо й тим самим забезпечують стійкий розвиток підприємства.

3. На основі визначених автором підходів в роботі конкретизовано концептуальні принципи побудови ефективного механізму управління економічною стійкістю підприємства. В рамках цього з'ясовано, що не можна встановити сталі границі для досягнення відповідного рівня стійкості об'єкта, оскільки ці границі будуть динамічними і напряму будуть залежати від умов макросередовища. На підставі дослідження визначено, що ефективне управління економічною стійкістю машинобудівного підприємства повинно передбачати ефективне використання наявних у підприємства ресурсів.

4. Важливим для досягнення мети дисертаційного дослідження стало окреслення місця та ролі фінансової складової економічної стійкості підприємства з позиції нарощення його конкурентоспроможності. Авторська позиція щодо базовості фінансового елементу для кадрової, виробничої та маркетингової складової економічної стійкості дозволила вирішити проблему комплексної оцінки конкурентної позиції машинобудівного підприємства на ринку, що враховує рівень корегування економічних показників, які відображають кадровий, виробничий та маркетинговий потенціал суб'єкта господарювання.

5. Запропоновано удосконалити науково-методичний підхід до оцінки конкурентоспроможності підприємства в контексті його економічної стійкості, який передбачає застосування авторської інтегральної моделі конкурентоспроможності підприємства на основі його процесного, проектного та об'єктного потенціалів, що дозволяє оцінити конкурентні позиції машинобудівних підприємств Сумської області порівняно з середньогалузевими значеннями на ринку вітчизняного машинобудування, на підставі чого було виявлено проблемні сфери їхньої діяльності та в подальшому запропоновані стратегічні кроки для їх вирішення. Це дає підґрунтя для розробки механізму управління економічною стійкістю машинобудівного підприємства, що функціонує за визначеними принципами та передбачає ефективне використання наявних у підприємства ресурсів, і який відобразить змістовність цілей управління у відповідності з основними підсистемами підприємства.

6. Запровадження розроблених автором методичних підходів до формування критерію оцінки потенційної конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості дозволило встановити рівень відповідності діяльності машинобудівного підприємства зовнішньому середовищу, а також відхилень від оптимального вектору його розвитку, що визначається ефективністю використання наявного потенціалу. Встановлено, що реалізація такого підходу повинна враховувати еталон конкурентоспроможності вітчизняного машинобудівного підприємства, який повинен бути визначений для машинобудівної галузі по запропонованим показникам, які характеризують проектний, об'єктний та процесний потенціали підприємства. Це дозволило встановити координати граничних точок основних потенціалів конкурентоспроможності машинобудівних підприємств та сформувані шкалу критерію конкурентоспроможності на основі економічної стійкості.

7. Важливим науковим результатом є запровадження алгоритму процесу створення та розвитку стрес-тестування конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості. В рамках цього умовне покрокове формування конкурентоспроможності машинобудівного підприємства у зв'язку зі зміною макроекономічних факторів дозволило визначити головний економічний показник або цільовий параметр стрес-тестування, який буде відображати результативність діяльності підприємства та його чутливість до впливу можливих загроз, що є першочерговою задачею в оцінці ефективності діяльності машинобудівного підприємства.

8. Запропонований науково-методичний підхід до побудови стратегічної карти розвитку машинобудівних підприємств в умовах економічної турбулентності, що ґрунтується на урахуванні причинно-наслідкових зв'язків показників, збереженні принципів стабільності та передбачуваності зміни інтегрального показника конкурентоспроможності підприємства через відстеження та коригування ключових факторів, які можуть змінюватися, дозволяє визначати стратегічні кроки для подальшого розвитку машинобудівних підприємств та підвищувати їх економічну стійкість.

9. На підставі аналітичного огляду діяльності підприємств вітчизняної машинобудівної галузі ідентифіковано основні джерела небезпеки, що викликана турбулентними явищами в національній економіці. Досліджено кількісні характеристики факторів турбулентності, що чинять вплив на стабільність розвитку машинобудівного підприємства, та встановлено відповідні граничні значення для визначення рівня турбулентності в економіці. Встановлено, що коливання Індексу макроекономічного впливу в розмірі до « $\pm 20\%$ » відображають помірні турбулентні явища в економіці, а більше ніж « $\pm 20\%$ » - високу турбулентність. За допомогою кореляційного аналізу встановлено, що найбільш впливовими факторами на рівень турбулентності в галузі машинобудування стали ступінь впровадження інноваційних процесів в вітчизняній промисловості, збільшення інноваційних витрат, а також ступінь державного втручання в діяльність промислових підприємств.

Основні результати дослідження використані у практичній діяльності АТ «Сумський завод «Насосенергомаш» та ПАТ «Роменський завод «Тракторозапчастина», що дозволило в контексті економічної стійкості посилити їх конкурентні позиції на ринку.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Маслюк О.В. Економічна стійкість підприємства та фактори ризику / М.І. Гордієнко, О.В. Маслюк // Бізнес-навігатор. – 2011. - №4 (25). – С. 5-10. *Особистий внесок:* досліджено основні складові елементи категорії «економічна стійкість підприємства», дано його авторське визначення, визначено фактори впливу на рівень економічної стійкості підприємства.

2. Маслюк О.В. Конкурентоспроможність підприємств машинобудування в умовах глобалізації ринкових світових відносин / О.В. Маслюк // Інноваційна економіка. – 2012. - №4 (30). – С. 113-117.

3. Маслюк О.В. Методичні підходи до оцінювання конкурентоспроможності підприємства / О.В. Маслюк // Вісник Сумського національного аграрного ун-ту. Серія «Фінанси і кредит». – 2012. - №1. - С.271-276.

4. Маслюк О.В. Місце економічної стійкості підприємства в забезпеченні його конкурентоспроможності / О.В. Маслюк // Інноваційна економіка. – 2013. - № 5 (43). – С. 92-96.

5. Маслюк О.В. Інтегральна модель конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості / О.В. Маслюк // Економічний аналіз. – 2013. – Том 14. - №3. – С. 130-135. (Випуск входить до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus).

6. Маслюк О.В. Критерії оцінки потенційної конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі економічної стійкості / О.В. Маслюк // Науковий вісник Херсонського державного університету: серія «Економічні науки». – 2014. – Частина 2. – Вип. 5. – С. – 159-162.

7. Маслюк О.В. Використання стрес – тестування для оцінки вразливості економічної стійкості машинобудівного підприємства / О.В. Маслюк // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2014. – Вип. 1 (105). – С. 519-526.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

8. Маслюк Е.В. (Masliuk E.V.) Формирование стратегических шагов повышения конкурентоспособности машиностроительных предприятий Украины в условиях экономической турбулентности (Forming of strategic steps for increases of competitiveness of machine – building enterprises of Ukraine in the conditions of economic turbulence) / Е. В. Маслюк // Austrian Journal of Humanities and social sciences. – Vienna, 2014. №7-8. – С. 282-285.

Статті в інших виданнях:

9. Маслюк О.В. Економічний розвиток машинобудівних підприємств Сумської області з позиції збереження ними економічної стійкості / О.В. Маслюк // Аспекти прогнозування економічного та соціального розвитку країн. Збірник наукових праць з актуальних проблем економічних наук / Наукова організація «Перспектива». У 2-х частинах. – Дніпропетровськ: Видавничий дім «Гельветика», 2013. – ч. 2. – с. 42-53.

10. Маслюк О.В. Ресурсний підхід в управлінні економічною стійкістю машинобудівного підприємства / О.В. Маслюк // Вісник Одеського національного університету ім. Мечнікова. Серія «Економіка». – Одеса – 2013. - Том 18. – Вип. 3/2. – С. 118-122.

Матеріали наукових конференцій:

11. Маслюк О.В. Загальні стратегії конкуренції / О.В. Маслюк // Матеріали Восьмої Міжнародної науково – практичної конференції: “Наукові дослідження – теорія та експеримент ’2012”, м. Полтава, 28 – 30 травня 2012р. – 2012. – Т.9. - С. 63-66.

12. Маслюк О.В. Діяльність машинобудівних підприємств в умовах конкурентного середовища / О.В. Маслюк // Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції "Стратегії розвитку економічних систем на мікро- та макрорівнях", м. Дніпропетровськ, 17 – 18 травня 2013 року. – 2013. - С. 124-125.

13. Маслюк О.В. Підходи до оцінки економічної стійкості підприємства / О.В. Маслюк // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Економіка, управління, фінанси: теорія та практика», м. Хмельницький, 11-12 жовтня 2013 р.– 2013. – С. 58-61.

14. Маслюк О.В. Удосконалення методичного забезпечення оцінки конкурентної позиції машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості / О.В. Маслюк, М.І. Гордієнко // Матеріали Міжнародної науково – практичної конференції : «Економіка та управління : Теорія та практика», м. Нюрнберг, Німеччина. - 2014. – с. 442-447. *Особистий внесок*: удосконалено методичне забезпечення оцінки конкурентної позиції машинобудівного підприємства.

АНОТАЦІЯ

Маслюк О.В. Економічна стійкість як основа забезпечення конкурентоспроможності підприємств машинобудування. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 - економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Сумський державний університет, Суми, 2018.

У дисертації науково обґрунтовано специфіку забезпечення конкурентоспроможності машинобудівного підприємства на основі його економічної стійкості за принципами системного підходу. Вивчено особливості розвитку машинобудівної галузі в контексті соціально-економічного розвитку України та розроблено концептуальні положення його активізації на засадах формування економічної стійкості підприємств.

У роботі упорядковано наявний масив знань щодо ресурсного менеджменту підприємства з метою формування передумов ефективного функціонування бізнес структури та її економічної рівноваги, а також конкурентних переваг на ринку. Окреслено місце та роль фінансової складової економічної стійкості підприємства з позиції нарощення його конкурентоспроможності.

Розроблені конкретні пропозиції щодо посилення конкурентних позицій підприємств на ринку машинобудування за умови збереження його економічної стійкості. Запропоновано методичні підходи щодо оцінки відповідності діяльності машинобудівного підприємства зовнішньому середовищу, а також відхилень від оптимального вектору його розвитку, що визначається ефективністю використання наявного потенціалу. Розроблено новий науково-методичний підхід оцінки конкурентоспроможності підприємства на основі економічної стійкості, який полягає в використанні інтегральної моделі, що ґрунтується на його процесному, проектному та об'єктному потенціалах; враховує вплив фінансової складової та розпізнає рівень відповідності діяльності машинобудівного підприємства зовнішньому середовищу.

Ключові слова: стратегія, стійкість, потенціал, інтегральна модель, стратегічна карта, конкурентоспроможність, машинобудування.

АННОТАЦИЯ

Маслюк О.В. Экономическая устойчивость как основа обеспечения конкурентоспособности предприятий машиностроения. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Сумский государственный университет, Сумы, 2018.

В диссертации научно обосновано специфику обеспечения конкурентоспособности машиностроительного предприятия на основе его экономической устойчивости по принципам системного подхода. Определены особенности развития машиностроительной отрасли в контексте социально-экономического развития Украины и разработаны концептуальные основы его активизации на основах формирования экономической устойчивости предприятия.

В работе очерчены направления решения задачи оценки влияния финансовой составляющей экономической устойчивости машиностроительного предприятия на показатель его конкурентоспособности. Предложен научно-методический подход оценки конкурентоспособности предприятия на основе экономической устойчивости, который базируется на использовании интегральной модели, что, в свою очередь, включает проектный, объектный, процессный потенциалы и учитывает влияние финансовой составляющей, а также распознает уровень ответственности деятельности машиностроительного предприятия внешней среде. Определено, что значимым аспектом формирования объектного, проектного, процессного потенциалов современного предприятия является финансовая составляющая, которая определяется макросредой, где осуществляет свою деятельность субъект хозяйствования. Реализация такого подхода проведена с учетом эталона конкурентоспособности отечественного машиностроительного предприятия, который был определен для машиностроительной отрасли Украины по основным потенциалам. В рамках этого предложено использовать не субъективные решения экспертов, а значения, которые характеризуют данный показатель в среднем по машиностроительной отрасли в соответствующий момент времени.

В работе проведена группировка машиностроительных предприятий Сумской области по показателям, которые выражают их процессный, проектный и объектный потенциалы. Установлены координаты граничных точек основных потенциалов конкурентоспособности машиностроительных предприятий и сформировано шкалу критерия конкурентоспособности на основе экономической устойчивости.

Разработаны конкретные предложения по усилению конкурентных позиций предприятий на рынке машиностроения при условии сохранения их экономической устойчивости.

Усовершенствованы методические принципы и требования относительно улучшения рыночной позиции машиностроительного предприятия на основе его экономической устойчивости. В рамках этого предложен алгоритм процесса создания и развития стресс-тестирования субъекта хозяйствования и разработана матрица развертывания потенциала предприятия. Заданием такой Матрицы есть преобразование ожиданий менеджмента предприятий в конкретный план действий в

виде стратегии. Это формирует основу для принятия соответствующих рациональных решений в сфере развития деятельности предприятия.

В диссертации обоснованы предложения относительно формирования стратегической карты развития машиностроительных предприятий в условиях экономической турбулентности. Уровень турбулентности внешней среды предложено оценивать с помощью индекса макроэкономического влияния на уровень конкурентоспособности машиностроительного предприятия, для чего были установлены соответствующие граничные значения для определения уровня турбулентности в экономике. Выделены ключевые факторы успеха для исследуемых машиностроительных предприятий, что позволило для каждого из них определить общую и стратегическую цель. Предложенный подход характеризуется своей гибкостью, поскольку имеет возможность адаптироваться к соответствующим группам основных потенциалов машиностроительного предприятия, а также к изменчивости турбулентных явлений в отечественной экономике.

Ключевые слова: стратегия, устойчивость, потенциал, интегральная модель, стратегическая карта, конкурентоспособность, машиностроение.

ANNOTATION

Masliuk O.V. Economic firmness, basis of providing of competitiveness of machine-building enterprises. – Manuscript.

Thesis for a candidate degree of economic sciences in speciality 08.00.04 – economy and management enterprises (by kinds of economic activity). - Sumy State University, Sumy, 2018.

In dissertation the specific of providing of competitiveness of machine-building enterprise is scientifically reasonable on the basis of his economic firmness after principles of approach of the systems. The features of development of machine-building industry are studied in the context of socio-economic development of Ukraine and conceptual positions of his activation are worked out on principles of forming of economic firmness of enterprises.

The present array of knowledge is in-process well-organized in relation to the resource management of enterprise with the aim of forming of pre-conditions of the effective functioning business of structure and her economic equilibrium, and also competitive edges at the market. A place and role of financial constituent of economic firmness of enterprise are outlined from position of increase of his competitiveness.

Methodical approaches are offered in relation to the estimation of accordance of activity of machine-building enterprise to the environment, and also deviations from the optimal vector of his development that is determined by efficiency of the use of present potential. New scientifically-methodical approach of estimation of competitiveness of enterprise is worked out on the basis of economic firmness, that consists in the use of integral model that is base on his process, project and objective potentials; influence of financial constituent takes into account and recognizes the level of accordance of activity of machine-building enterprise external.

Keywords: strategy, firmness, potential, integral model, strategic map, competitiveness, machine-building.

Підписано до друку 15.03.2018.
Формат 60x90/16. Ум. друк. арк. 1,1. Обл.-вид. арк. 0,9. Тираж 100 пр. Зам. №

Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №3062 від 17.12.2007.